

♦

موقعیت صاحبان صنایع در ایران عصر پهلوی

زندگی و کارنامه‌ی

علی خسرو شاهی

♦

علی اصغر سعیدی

فهرست مطالب

۱۱	پیش‌گفتار
۱۷	مقدمه
۲۳	فصل ۱ ار کودکی تا جوانی
۲۴	مهاجرت بحار سربر نه بهران
۲۸	پیشه‌ی تحصیلی
۳۵	فصل ۲ کارخانه‌ی پارچه‌نایی آدرنایحان
۳۶	ساست‌گذاری در صایع ساحی در دوره‌ی رضا شاه
۴۱	شروع کار کارخانه
۴۵	بحران‌های کارگری
۵۱	ورشکستگی کارخانه
۵۵	سراجام یک فعالیت صعی
۵۹	فصل ۳ ار تجارت سنتی تا تجارت مدرن

۱۵۰	مشكلات فروش محصولات محلف	۶۲	عصر نمايندگی فروش محصولات خارجي
۱۵۵	فصل ۶ ناراريانی مدرن	۶۹	انتقال از نارار بهران
۱۶۸	ناراريانی يا آريانی؟! ..	۶۹	تاسس شکهی توريع کالا
۱۷۵	رقات نا آدامس حروس نشان.. ..	۷۱	فروش و پخش پودر ناند و مشارکت نا شرکت پروکتور اند گمبل
۱۷۸	سارمان ناراريانی و شرح وطائف آن در سمهی دوم دههی ۱۳۵۰ شمسی ..	۸۵	فصل ۴ آعار توليد کارخانه‌ای
۱۸۰	نخش سلعات	۸۶	کارخانهی موه‌حشک‌کی
۱۸۲	معرفی و بوسعهی کالا (پروموشن) ..	۸۷	افدام به ناسس کارخانهی سسی ساری
۱۸۶	ناراريانی در نخش دارویی	۸۹	بولد بحاری علاءالدين
۱۹۳	ناراريانی در نخش لوازم آراش	۹۰	شروع بولد مواد حوراکي
۱۹۸	آندهی ناراريانی و شرکت‌های مسعل	۹۹	کارگاه آب‌ساب‌ساری ..
۲۰۰	سحن پانانی	۱۰۱	کارگاه داروساری
۲۰۳	فصل ۷ قصیهی شیر دامی	۱۰۱	کارگاه نافی
۲۰۴	شروع قصه	۱۰۴	تولد ويهر
۲۲۳	پایان قصه	۱۰۶	کارگاه آدامس‌ساری
۲۲۷	فصل ۸ رابطه نا دولت	۱۱۰	کارگاه بیسکویب و شکلات
۲۳۸	احد محور ار دولت	۱۱۲	کارگاه پفک‌نمکی
۲۴۶	مهر اساندارد ..	۱۱۳	کارگاه بولد مواد بسته‌بندی
۲۴۸	مواع بولد برای صادرات	۱۱۵	توسعهی مکابی شرکت ساحتمان شرکت حوراک ..
۲۵۰	مشارکت در سرماه‌گذاری نا سسله	۱۱۶	توسعهی کارگاه دارو و لوازم آرايش ..
۲۵۵	پروژهی مشارکت نا اورنال	۱۱۹	تاسس کارخانهی حرمدره
۲۵۶	مشكلات در وراارت بهداری	۱۲۸	قدرت مالی
۲۵۹	سهام‌شدن کارگران در سود کارخانه‌ها و عرصهی سهام به‌کارگران و عامه	۱۳۰	سحن پانانی
۲۶۵	رابطه نا نانک بوسعهی صععی و معدنی ايران	۱۳۳	فصل ۵ سارمان پخش و فروش
۲۷۴	تعدهی رانگان ..	۱۴۱	اعبار به مشرنا
		۱۴۲	عوامل موفعت در مديريت فروش

۳۶۶	حس حسروشاهی
۳۶۹	فوجر شاپ
۳۷۹	گاهشمار زندگی و فعالیت‌های اقتصادی علی حسروشاهی
۳۸۱	صمیمه‌ی ۱ نامه‌ی علی حسروشاهی به مهندس ناررگان
۳۸۸	صمیمه‌ی ۲ نامه‌ی مدیران شرکت میو به مهندس ناررگان
۳۹۲	صمیمه‌ی ۳ حلیل حسروشاهی
۳۹۴	صمیمه‌ی ۴ برخی آمارهای اقتصادی شرکت صنعتی میو
۳۹۷	صمیمه‌ی ۵ فرایند برنامه‌ی بومی و تحریری «چگونه می‌توان فروشنده‌ی خوبی بود؟»
۴۱۱	منابع
۴۱۹	نمایه

۲۷۵	مبارزه ناگران فروشی
۲۸۲	پشتیبانی از دولت نا چاپ آگهی در روزنامه‌ها و برپایی مراسم
۲۸۷	پس از انقلاب
۲۹۵	فصل ۹ شخصیت و شیوه‌ی مدیریت علی حسروشاهی
۲۹۶	صعنگر معقد
۳۰۴	اصول‌گرایی تجاری و صععی ..
۳۰۹	احرام نه همه در روابط اجتماعی
۳۱۰	معرفت برد همه اسب
۳۱۳	بوحه نه حربیات امور ..
۳۱۳	استفاده از تجربیات دیگران
۳۱۵	پروسان مسلمان
۳۱۸	رابطه نا کارگران و کارمندان
۳۲۰	وفای نه عهد
۳۲۰	سیاست پرداخت دستمرد
۳۲۲	پدیرش اشساه
۳۲۲	آنه‌نگری و چشم‌اندازهای بزرگ
۳۲۳	رک و راست و صادق
۳۲۴	کشف اسعدادها در اسخدام
۳۲۸	اسفاده از زمان ..
۳۲۸	رفسار نا طرف‌های خارجی
۳۳۰	انگبره‌ی کار و بلاش
۳۳۳	فصل ۱۰ پرده‌ی آخر، گروگان‌گیری
۳۴۷	پانان گروگان‌گیری و ملی‌شدن میو
۳۵۶	ناآرامی‌ها در کارخانه‌ی حرمدره
۳۶۳	فصل ۱۱. میراث علی حسروشاهی

مقدمه

رشدی و فعالیت تحار و صعغگران ایرانی همواره در هاله‌ای از ابهام بوده است شاید همین امر است که آنان را آماج حملات و انتقادات روشنفکران قرار داده، به‌ویژه در زمان‌هایی که رشد اقتصادی سریع بود و آن‌ها از این امر مفعول‌نشین‌تری می‌بردند و پیشرفت می‌کردند دهه‌ی چهل و پنجاه‌بیر از مهم‌ترین دوره‌های رشد اقتصادی و تحول اجتماعی در ایران است در این دو دهه، به‌رغم تمام انتقادات برخی روشنفکران و نویسندگان به رشد رشدی مصرفی، سلیقه و رفتار مردم در بسیاری ابعاد تغییر کرد و گسترش جامعه‌ی مصرفی ویژگی بارز اجتماعی و اقتصادی این دوره شد رشد طبقه‌ی متوسط و افزایش قدرت خرید مصرف‌کنندگان علت اصلی این امر بود رشد تولید، فروش و توزیع کالا و خدمات به همراه تاسیس نظام مدرن تبلیغ‌ناغ شد کالاها و خدمات زیادی باسرعت در سراسر کشور گسترش یابد در کنار این نظام مدرن، توسعه‌ی صنایع حدیدبیر محرک بررگی در گسترش این نظام فروش بود از کارآفرینانی که پیشتار تاسس و توسعه‌ی این شیوه‌ی مدرن تولید، توزیع، فروش و بیر تبلیغ بود علی حسروشاهی سان‌گذار گروه صعغتی میو است شرکت میو نامی آشنا در حاطره‌ی چشایی ایرانیان است تقریباً اکثر ایرانیان از سالمندان تا جوانان محصولات میو را می‌شناسند و دانقه‌ی آن‌ها محصولات میو را

شود فصل اول از این نظر قابل توجه است که نا حدی شرایط سیاسی و اقتصادی ارحاکدگی یا فکشدگی^۱ این حادان و سایر تحار تریری را از تریری به تهران نشان می‌دهد در فصل دوم، حریات مطالعه‌ی اولین تحریبه‌ی صععتی دو حابوده‌ی مهم تریری، یعنی حادان‌های حسروشاهی و شالچیلار را بررسی می‌کیم این تحریبه از آن جهت اهمیت دارد که علی حسروشاهی - به دلایلی که خواهد آمد - نقش مهمی در مدیریت آن داشت به‌علاوه، مطالعه‌ی فرارو فرود این کارخانه نموبه‌ای است از موقعیت صنایع بخش خصوصی در سه دوره سال‌های ثنات، ۱۳۱۰-۱۳۲۰ش در دوره‌ی رضا شاه پهلوی، دورانی که کشور تحت اشعال بیروه‌های متمقین بود، یعنی در سال‌های ۱۳۲۰-۱۳۲۱ش و دوران فترت و بی‌ثباتی سال‌های ۱۳۲۱-۱۳۳۲ش در رمان محمدرضا شاه پهلوی در فصل سوم، دوران تحارت سستی تا شروع تحارت مدرن را در زندگی علی حسروشاهی بررسی می‌کیم او کار خود را نا احد نمایندگی فروش واردات معروف‌ترین محصولات دارویی و حوراک‌ی شرکت‌های بین‌المللی در سه دالان ملک در نارار تهران شروع کرد، اما نا اسفاده‌ی هوشیارانه از چند فرصت به‌سرعت از مرره‌های تحارت سستی گذشت مهم‌ترین این فرصت‌ها احد نمایندگی فروش داروهای بوتس انگلستان و به‌دنبال آن، گرفتن نمایندگی انحصاری محصولات عدایی سستله و نالاحره گرفتن نمایندگی پودر رحث‌شویی تايد از شرکت پروکتور اند گمبل بود که پایه‌ی به‌وجود آمدن و توسعه‌ی نظام توزیع و فروش شرکت حوراک شد و عامل مهمی در موفقیت محصولات عدایی، دارویی و آرایشی گروه صععتی میبو بود دوره‌ای که در کارنامه‌ی علی حسروشاهی می‌توان آن را «عصر احد نمایندگی» نامید ساختمان مالی محافظه‌کارانه و مستحکم مؤسسات علی حسروشاهی باعث شد از این فرصت‌ها حداکثر استفاده

تحریبه کرده است طس آگهی‌های متنوع این محصولات در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ش بیر در دهس آن‌ها هست اما آنچه کم‌تر کسی می‌داند این است که چگوبه این نظام فروش سراسری و توزیع مویرگی کالاها به همراه تاسیس کارخانه‌های میبو در طی سه دهه، به‌وجود آمد و نا چه فرار و نشب و مشکلاتی توسعه یافت حتا بی‌تردید می‌توان گفت که برحی روانای مهم تاریخ تاسیس و گسترش شرکت میبو که علی حسروشاهی انجام داده است، بر اهل این صععت بیر پوشیده مانده هدف این مطالعه‌ی موردی روش‌کردن این روایا و پیچیدگی‌ها از طریق جمع‌آوری روایات و اسناد و مدارک است تا بخشی از تاریخ تحدد صععتی را انهام‌ردایی کند و تأثیر آن را بر تحول بحوه‌ی زندگی مدرن در ایران دوره‌ی پهلوی اریایی کند

علی حسروشاهی از پایه‌گذاران نظام فروش و توزیع مدرن در ایران و شاحص‌ترین تولیدکننده‌ی محصولات حوراک‌ی در دهه‌های ۱۳۴۰ و ۱۳۵۰ شمسی است او ارحمله صععتگرایی بود که مانند بیش‌تر کارخانه‌داران و ناررگانان ایرانی فعالیت خود را از اوایل دهه‌ی سست آغاز کرد و در دهه‌ی چهل یکی از اعصای گروه صععتگران بزرگ و عصوی از گروه برجسته‌ی اجتماعی-اقتصادی ایران شاحته می‌شد هدف اصلی این کتاب مطالعه‌ی زندگی و کارنامه‌ی او و تأثیر آن بر تحول اقتصاد تولیدی و توزیعی در ایران است

علی حسروشاهی تاحری تریری و از حادان سرشاس حسروشاهی بود برحی مدرسان مدرسه‌ی تحارت نام این حادان را مثالی برای تعریف تاحر می‌دانستند^۱ از آن‌حایی که ترسیم حاستگاه حعرافیایی و علل سیاسی و اقتصادی رشد و تحرک حعرافیایی حادان حسروشاهی به‌طور کل و علی حسروشاهی به‌طور حاص از تریری به تهران برای فهم تحولات بعدی آن‌ها حابر اهمیت است، در فصل اول این کتاب، به عر از ترسیم این حاستگاه و مروری بر علل مدکور، موقعیت حابوادی و پیشینه‌ی تحصیلی علی حسروشاهی را بیر بررسی می‌کیم تا شرایط تاریخی و حعرافیایی تحول این حادان در اواخر دوره‌ی قاحار و حکومت پهلوی اول روش

۱ ابوالفاسم سحادی در گفت‌وگو با نگارنده، بهران، ۲۰ دی ۱۳۸۹

۱ مفهوم فکشدگی (Disembeddedness) را از کارل بولانی نارح‌دان اصصادی لهسانی نار وام گرفته‌ام و به شرایطی اساره دارد که کس‌های مععب‌طلبانه از ناف و رمسه‌ی ارحماعی سان فک شده‌اند در اس‌خا منظور اس اسب که بحار تریری برحلاف سابر بحار مانند بحار اصصهانی، در ند اس بوده‌اند که محل بحارت بها در رادگاه حودسان ناشد نه هر دلیل و علی ان‌ها تواسه‌اند نا حفظ هویت قومی و سرمانه‌های ارحماعی شان در محلی دنگر دادوسد کند

فصل ۱

از کودکی تا جوانی

علی خسروشاهی در سال ۱۲۹۰ ش در خاندانی تحارث‌پیشه در تبریز به دنیا آمد^۱ پدرش حاج عفار از تحار سرشاس تبریزی و از خانواده‌ای بود که از خسروشاه به تبریز مهاجرت کرده بودند و در بازار تبریز تیمچه‌ی اول حاجی شیخ حجره داشتند^۲ مادرش سارا سلطان حاتم هشترویدان بود علی برادری کوچک‌تر به نام حلیل و شش خواهر داشت که اعلی نا تحار و ناراریان تبریز اردواج کردند^۳

علی خسروشاهی در زمان حکومت آحرین شاه سلسله‌ی قاجار متولد شد، اگرچه هور این شاه به سلطنت برسیده بود و ناصرالملک نایب‌السلطنه بود و کشور در حقیقت شاه نداشت زندگی علی خسروشاهی تا ۳۰ سالگی در فاصله‌ی بس دو حنگ جهانی اول و دوم و حوادث مهم آن در محل زادگاهش تبریز در ایام آشوب و هرح‌ومرح سال‌های بعد از انقلاب مشروطه گذشت در سالی که علی خسروشاهی

۱ در هرازی اول قبل از ملاد، خسروشاه منطقه‌ای مسکوبی و فسله‌ای بوده که در آن زمان آساسانا نام داسه است مطابق بوسه‌ی دناکوبف مورخ مشهور روس در دوران حکومت ماد،

فلاع اس منطقه اسپرانژیک بوده است برای مطالعه‌ی بس بر، ن ک www.khosrowshahr.ir

۲ سازمان اسناد ملی ایران، اسنادات اطاق ناررگانی سربز، برونده‌ی ۲۴۸۴۹۸، سد شماره‌ی ۳۳۸۶

۳ دحبران حاج عفار خسروشاهی نا حاج علی بهام، بهرانجی، حاج محسن خسروشاهی، حاج بی خسروشاهی و کروی مدبر مسول رورنامه‌ی **سسم شمال** اردواج کردند

جهان‌دندگی و انگیزه‌ی کسب سود سرشار، حوادث سیاسی و اقتصادی و ناامی بی‌همواره عامل مهمی در مهاجرت تجار به‌ویژه تجار تبریزی بوده است به‌رغم تأکید بر هویت قومی و ربانی، به‌نظر می‌رسد که بعد از مهاجرت، تجار تبریزی کم‌تر از سایر هم‌صفاشان این هویت را در چارچوب سرزمینی حسست‌و‌حو می‌کردند^۱ و به‌سرعت خود را نا‌محل حدید تجاری وفق می‌دادند

از قرن نوزدهم، تبریز از کانون‌های مهم تجاری ایران بوده است^۲ راه قفقاز به تبریز و راه استانبول از طریق دریای سیاه به طرابزون و ارروم و سپس به تبریز ارحمله اولین و مهم‌ترین راه‌های صادرات و واردات کالا بودند که بر اهمیت تجار تبریزی افزوده بود به‌علاوه، حضور ولی‌عهد قاجار در تبریز بر اهمیت سیاسی آن بعد از پایتخت افزوده بود تبریز در پایان این قرن، شاهد تاسیس شرکت‌های تجاری معروفی ارحمله تومانیاس و شرکت اتحادیه بود دو تاجر تبریزی به نام‌های حاج عساعلی و حاجی رضا بیریک‌نار تلاش کردند صنعت چسبی‌سازی را در این شهر راه بیدارند، اما نا‌دسایس روس‌ها ناکام ماندند^۳ در اواخر دوره‌ی قاجار، سرمایه‌گذاری آلمانی‌ها در این شهر بیر بر رونق تجارت افزود آلمانی‌ها دو کارگاه تأسیس کردند و بیش از ۱۲۰ کارگر را به‌کار گرفتند در نیمه‌های قرن نوزدهم، بازار تبریز را بعد از بازار تهران بزرگ‌ترین بازار ایران گزارش کرده‌اند

به‌دینا آمد، نوروز را حش نگرفتند، چون قوای بیگانه خاک ایران را اشغال کرده بود در این سال‌ها بازارهای تبریز و تهران بهادهای فعال در جامعه بودند که سریعاً در برابر اوضاع سیاسی واکنش نشان می‌دادند برای مثال، در بهم آذر همین سال در واکنش به اولیما‌توم روسیه‌ی تراری به ایران و انتشار آن، بازاریان تبریز و تهران چشمگین شدند و بازارها را بستند این حوادث قطعاً در زندگی مردم و به‌ویژه بازاریان موثر بود ماه بعد قراقان روس در تبریز کشتار گسترده‌ای به‌راه انداختند و عده‌ای را نا‌بعت و برین آتش زدند و عده‌ی دیگری را در تور آتش انداختند محاهدان تبریزی هم در جنگ‌های حیوانی نا‌آنها مقابله کردند تا ندین طریق مانع اعمال آن‌ها شوند در مقابل این شورش، روس‌ها ثقة‌الاسلام تبریزی محتهد بزرگ و عده‌ای از محاهدان را دار زدند در آن سال‌ها این‌گونه ناامی‌ها که کم‌وبیش وجود داشت، در اسفند ۱۲۹۱ ش به اوج خود رسید و همه‌ی شهرهای آذربایجان را به آشوب کشاند در مرداد ۱۲۹۳ حگ جهانی اول شروع شد یک ماه قبل از آن، احمد شاه که به سن بلوغ رسیده بود، تاج‌گذاری کرد و مستوفی‌الممالک رئیس‌الوزرا شد در آنان همان سال، ایران در حگ جهانی اول اعلام بی‌طرفی کرد در دی ۱۲۹۳ ش، لشکر عثمانی تبریز را تصرف کرد به‌رغم مقاومت مردم، شهر در برابر هجوم نیروهای آلمانی و عثمانی تاب نیاورد و تسلیم شد و در تبریز و ارومیه بین نیروهای عثمانی و روس حگ درگرفت^۱

مهاجرت تجار تبریز به تهران

از مهم‌ترین مسائل قابل توجه در رشد تجار تبریزی در ایران عوامل موثر در مهاجرت آنان به سایر شهرهای کشور ارحمله تهران و همدان است^۲ در کنار

۱ تمامی اطلاعات مربوط به حوادث روزانه از *رورشماری و تاریخ ایران* که کوشش نافر عافلی اسحراح شده است

۲ برای مطالعه‌ی نظری به‌حای مفهوم مهاجرت، از مفهوم فک‌سندگی در برابر حک‌شدگی استفاده شده است منظورم از به‌کارگیری این مفهوم و تاثیرش بر مهاجرت، نشان‌دادن چسبندگی کم‌بر تجار تبریزی به زادگاه خود است نا‌این‌حال، سربری‌ها هویت قومی خود را در خارج از زادگاه‌شان نا‌نکه بر زبان، سرمایه‌ی اجتماعی یعنی حفظ ارتباط و کمک به یک‌دیگر در گرس ←

شعل و احد اعنار و دادن اطلاعات محلف حفظ می‌کردند برای مطالعه‌ای مسانه، ن ک...

Alejandro Portes and Julia Sensenbrenner, *Embeddedness and Immigration Notes on the Social Determinants of Economic Action*, in Mark Granovetter and Richard Swedberg, edited, *The sociology of Economic life*, Westview, 2001, pp 112-135

۱ این مسئله در بحقیقات محلفی برای کاربرد سرمایه‌ی اجتماعی و درحی قوام مفهوم «حک‌سندگی» بحار در سرزمین‌های مورد بحث جامعه‌سناسان اقتصادی است در ایران بر برخی از بحار شهرسانی کم‌بر مهاجرت کرده‌اند، برای مثال اصفهان نا استفاده از بحیر کارل بولانی، این دسه بس از سائر بحار در چار‌حوب سرزمینی حک سده بودند، ن ک آثار ریچارد سوندرگ و کارل پولانی

۲ برای مطالعه درباره‌ی وضع بحارت در سربری فن نوزدهم، ن ک گزارش هست بازارگانی هند - *بریاننا اعزامی به حوب شرق ایران*، ۱۹۰۴-۱۹۰۵، سماع حوادی، تبریز و پیرامون، ساد فرهنگ رضا پهلوی، ۱۳۵۰، ص ۲۴۷-۲۷۴

۳ سهیلا نرانی فارسانی، *تجار مشروطیت و دولت مدرن*، سیر تاریخ ایران، ۱۳۸۴، ص ۸۵ - ۸۶